

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.6.16>**PSYCHOLOGICZNE TYPY INDYWIDUALNEGO ŚWIATOPOGLĄDU OSOBOWOŚCI*****Ksenia Gruzinova****aspirant Katedry Psychologii Ogólnej Wydziału Psychologii
Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Tarasa Szewczenki
(Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-7800-1375

kseniyagruzinova@gmail.com

Adnotacja. W tekście artykułu przedstawiono analizę problemu stworzenia psychologicznej typologii indywidualnego światopoglądu osobowości. Znaczenie tematu badań naukowych wynika z braku jednej ustalonej klasyfikacji typów lub odmian indywidualnego światopoglądu na łonie nauk psychologicznych. Część empiryczna badania przewidywała zastosowanie metod badania grupowego, a następnie statystycznego przetwarzania danych za pomocą programu SPSS 21.0. Przetwarzanie ilościowe obejmowało zastosowanie analizy skupień i porównanie średnich dla wybranych cech światopoglądowych między wybranymi typami indywidualnego światopoglądu. Statystycznie potwierdzono możliwość rozważenia typologii empirycznej z wyodrębnieniem pięciu typów indywidualnego światopoglądu osobowości: „niewinny”, „idealista”, „samotny”, „zagubiony”, „odwodniony”. Interpretacja stworzonej typologii przewidywała analizę cech manifestacji w ramach każdego typu następujących cech światopoglądowych, składników światopoglądu: podstawowych przekonań, uniwersalnych wartości, plastyczności światopoglądowej, egzystencjalnej pełni, a także akceptacji siebie, innych i adaptacji jako przejawów postawy osobowości. Perspektywą dalszych badań jest określenie cech doświadczenia dobrostanu psychicznego w odniesieniu do wybranych typów światopoglądu osobowości.

Słowa kluczowe: światopogląd, typologia, relacje światowe, przekonania, egzystencjalna pełnia, adaptacja.

PSYCHOLOGICAL TYPES OF AN INDIVIDUAL'S WORLDVIEW***Ksenia Gruzinova****Postgraduate Student at the Department of General Psychology, Faculty of Psychology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-7800-1375

kseniyagruzinova@gmail.com

Abstract. The article analyzes the problem of creating a psychological worldview's typology. The topic of this scientific research is relevant due to the lack of a established classification of personal worldview in the field of psychological science. The empirical part of the study included the method of a group survey, statistical data processing using the SPSS 21.0 program. Quantitative processing was carried out using cluster analysis and comparison of average values according to selected worldview characteristics between individual types of worldview. The result of the study is the creation of an empirical five-component typology of personal worldview. The selected types of worldview are named: "innocent", "idealistic", "lonely", "lost", "dehydrated". The interpretation of the created typology involved the analysis of the main worldview characteristics: basic beliefs, universal values, worldview plasticity, existential fullness, acceptance of oneself and others, adaptation. A promising direction for further scientific research is to determine the characteristics of psychological well-being for each type of personal worldview.

Key words: worldview, typology, worldview's attitude, beliefs, existential fullness, adaptation.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТИПИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ***Ксенія Грузинова****аспірант кафедри загальної психології факультету психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-7800-1375

kseniyagruzinova@gmail.com

Анотація. В тексті статті представлено аналіз проблеми створення психологічної типології індивідуального світогляду особистості. Актуальність теми наукового дослідження обумовлена відсутністю єдиної установленної класифікації типів або різновидів індивідуального світогляду в лоні психологічної науки. Емпірична частина дослідження передбачала застосування методів групового опитування із подальшим статистичним опрацюванням даних за допомогою програми SPSS 21.0. Кількісна обробка включала використання кластерного аналізу і порівняння середніх значень за обраними світоглядними характеристиками між виокремленими

ми типами індивідуального світогляду. Статистично підтверджено можливість розгляду емпіричної типології із виділенням п'яти типів індивідуального світогляду особистості: «безневинний», «ідеаліст», «самотній», «загублений», «зневоднений». Інтерпретація створеної типології передбачала аналіз особливостей прояву в рамках кожного типу наступних світоглядних характеристик, компонентів світогляду: базових переконань, універсальних цінностей, світоглядної пластичності, екзистенційної наповненості, а також прийняття себе, інших і адаптацію як проявів світоставлення особистості. Перспективою подальших досліджень є визначення особливостей переживання психологічного благополуччя у співвіднесенні із виокремленими типами світогляду особистості.

Ключові слова: світогляд, типологія, світоставлення, переконання, екзистенційна наповненість, адаптація.

Вступ. Доцільно припустити, що одним із найбільш фундаментальних психологічних феноменів, який визначає особливість життєдіяльності особистості, є світогляд. Актуальність дослідження індивідуального світогляду обумовлена рядом причин: комплексність, системність і цілісність світогляду, обумовленість особливостями світогляду майже будь-якого аспекту особистісного функціонування; одночасна усталеність і пластичність світогляду, можливість його розвитку і корекції, що обумовлює інтерес до подібних досліджень в контексті психологічного консультування; відсутність єдиної узгодженої психологічної теорії світогляду при одночасній значимості даної тематики, що спонукає до емпіричних і теоретичних досліджень світогляду. Визначення психологічних типів світогляду сприятиме комплексності й багатоаспектності інтерпретації результатів подальших досліджень подібного напрямку. Проблема визначення поняття світогляду, його структури й основних типів світогляду відображена а наукових здобутках О.І. Кузнецова, В.І. Шинкарука, А. Волтерса, Ж. Сіре, В.Е. Хмелько, О. Кононенко, Л.Д. Кривеги, В.Ф. Моргуна, М. Колтко-Рівера, Ш.Р. Вударта та інших.

Основна частина. Метою статті є виокремлення із подальшим аналізом й інтерпретацією психологічних типів індивідуального світогляду особистості. Досягнення поставленої цілі дослідження передбачає виконання наступних **завдань**: 1. Базуючись на здобутих емпіричних даних, статистично виокремити психологічну типологію індивідуального світогляду; 2. Проаналізувати і проінтерпретувати змістовне наповнення різних типів світогляду особистості.

Дане дослідження базується на гіпотезі про те, що виділені типи індивідуального світогляду демонструватимуть різні моделі світобачення, світопереживання і світоставлення особистості до навколишнього світу і самої себе. Припускається, що типологія світогляду в певній мірі відображатиме ступінь сформованості зваженого позитивного світоставлення, проявленого в успішності адаптації особистості до світу. Також передбачається, що створена типологія дозволить проаналізувати міру гармонійності або конфліктності поєднання переконань і цінностей базової довіри до світу із успішною адаптацією до навколишнього середовища в рамках конкретних типів світогляду.

Матеріал і методи досліджень. Емпірична частина дослідження була проведена у формі групового письмового опитування (використовувалася онлайн-платформа «Google Forms»); респонденти заповнювали письмові форми опитувальників в березні-жовтні 2021 року. Інструментальна частина опитування передбачала використання наступних тестових методик: Шкалу базових переконань Р. Янов-Бульмана; авторський опитувальник світоглядної пластичності особистості; Ціннісний опитувальник Ш. Шварца (Portrait Values Questionnaire-Revised (PVQ-R2); Шкалу екзистенції А. Ленгле, К. Орглер; Методику діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса, Р. Даймонд.

Вибірка включає результати опитування 313 осіб віком від 17 до 33 років. В даному дослідженні були використані результати лише 213 респондентів, вік яких відповідає проміжку від 20 до 33 років (з метою виокремлення типів світогляду осіб з більш усталеним світоглядом віку пізньої юності й дорослості). Вибірку дослідження склали представники різних професій (в сферах психології, журналістики, юриспруденції тощо), які отримують (студенти) або отримали вищу освіту (здебільшого працюють за спеціальністю або в суміжних сферах). На основі обробки результатів було проведено кластерний аналіз із подальшим порівнянням середніх значень одиниць аналізу між виокремленими типами світогляду. Обробка здійснювалася в статистичній програмі SPSS 21.0.

Результати та їх обговорення. Світогляд особистості є системою її основних переконань, ідеалів і ставлень, поглядів на закони функціонування світу і на власне місце людини в цьому світі (Кузнецов, 2019: 41–48). Також світогляд в рамках психології може бути визначений як одна із суспільно вироблених форм відображення дійсності у свідомості людини, відмінними рисами якої є її цілісність і значущість для носія світогляду. Специфіка світогляду виражається у двох його функціях: по-перше, у тому, що він є формою суспільної самосвідомості людини, і, по-друге, у тому, що він є способом духовно-практичного освоєння світу. Таким чином, світогляд не є системою, «замкненою в собі самій», а виступає і як спосіб духовного світоперетворення, взаємодії в системі «людина – світ» (Шинкарук, 2004: 7–28). У світогляді інтегровані пізнавальна, ціннісна і поведінкова підсистеми; інтелектуальний, емоційний та життєво-повсякденний досвід (Wolters, 1989: 14–25; Діденко & Табачковський, 2002; Сіре, 2004).

До основних компонентів або аспектів індивідуального світогляду особистості в більшості випадків відносять переконання, цінності особистості, а також її смисли, але деякі автори окрім цього наполягають на значущій ролі установок особистості, а також емотивній складовій світогляду або емоційно-поведінковому ставленню до світу (Kononenko et al., 2020: 98–116; Хмелько, 1972: 30–38). В рамках збалансованих і комплексних моделей світогляду виділяють світоглядні переконання,

саморозуміння і ряд спричинених ними світоглядних ставлень (Кривега, 1998). В контексті просторово-часових орієнтацій В.Ф. Моргуном було запропоновано виділяти сім елементів структури світогляду в складі трьох хронотопів: хронотоп ретроспективи життя (етіологія, пояснення походження й структури світогляду), хронотоп актуального (епістемологія, онтологія, цінності, праксеологія), і хронотоп перспективи (футурологія) (Моргун, 2015: 23–44). Окремі варіанти структури світогляду були запропоновані науковцями в результаті розробки методичного інструменту для його виміру. Наприклад, Ш.Р. Вудард пропонує визначати світогляд за наступними показниками: світоглядний оптимізм і доброзичливість, секуляризм, духовність, діяльність, ілюзія свободи волі (Woodard, 2019); М. Колтко-Рівера виокремлює в своїй роботі ряд світоглядних переконань: щодо мінливості людської природи, ставлення до авторитету, а також волюнтаризм-детермінізм, індивідуалізм-колективізм, локус відповідальності, спіритуалізм-матеріалізм (Koltko-Rivera, 2004). Основним умовиводом розгляду ряду моделей структури світогляду є існування принаймні трьох основних складових індивідуального світогляду: світоглядні переконання, ціннісно-смысловий компонент світогляду і світоглядне ставлення. З нашої точки зору, також неодмінними компонентами світогляду особистості можна вважати: прийняття себе, інших, адаптованість, відкритість досвіду (як показники або підкомпоненти світоставлення) і пластичність світогляду (як характеристика його потенціальної змінюваності протягом життєвого шляху).

Актуальність спроб розробки емпіричної типології в лоні психології обумовлена ще й тим, що в більшості випадків типології світогляду були запропоновані або проінтерпретовані в площині філософських теорій. Найчастіше виокремлюють такі типи світогляду: міфологічний, релігійний, науковий, художньо-мистецький, філософський і повсякденний (Міхальова, Зінько, 2020; Діденко & Табачковський, 2002). В рамках філософського світогляду в концепції М. Лоського пропонується виділяти такі його підтипи, як ідеалізм, субстанціоналізм й актуалізм (Ковтун, 2009). У відповідності із різними критеріями класифікації також виділяють: індивідуальний, колективний, груповий, національний, регіональний, загальнолюдський світогляд (за носієм світогляду); неусвідомлений, частково усвідомлений, буденний, філософський (за рівнем усвідомлення); егоїстичний, альтруїстичний, гуманістичний, цинічний тощо (за морально-ціннісними орієнтирами) (Халіман, 2016). Можливо умовно виокремити типи світогляду на основі превалювання орієнтації на певну світоглядну систему: космоцентричну, геоцентричну або антропоцентричну (Діденко & Табачковський, 2002). В рамках ще однієї класифікації розглядаються матеріалістичний і ідеалістичний, атеїстичний і релігійний, науковий і ненауковий, революційний і реакційний типи світогляду (Шапар, 2004). Як ми можемо побачити, більшість запропонованих типологій світогляду нездатні задовольнити запит в психологічній, емпірично перевіреній типології, придатній для застосування в діагностичній, консультативній і в науковій роботі.

Перед проведенням дослідження нами була поставлена задача створити емпіричну типологію індивідуального світогляду особистості. Згідно із дослідницьким припущенням, можливим є виділення груп досліджуваних (кластерів, типів) на основі показників за такими психологічними параметрами (компонентами світогляду): базові переконання і універсальні цінності особистості, світоглядна пластичність, екзистенційна наповненість, прийняття інших, прийняття себе і адаптованість особистості до світу.

Під час створення типології було вирішено замість великої кількості компонентів світогляду використовувати лише найбільш основні й узагальнені параметри, що дозволить виокремити основні характеристики кожного типу світогляду, які є особистісно обумовленими і стабільними, невід'ємними компонентами індивідуальності. Цими параметрами стали: переконання в доброзичливості світу, осмисленості світу і самоцінності; загальний рівень світоглядної пластичності; цінності «універсалізм-турбота про інших», «універсалізм-турбота про природу» і цінність «універсалізм-толерантність»; загальний рівень екзистенційної наповненості; прийняття інших, прийняття себе і загальний рівень адаптації. Подальший аналіз вищеперахованих параметрів відповідатиме поставленим дослідницьким цілям, допоможе виділити особистісну основу типів світогляду, залишаючи простір для прояву варіативності інших компонентів світогляду в рамках кожного типу.

Із попередньо відібраних 213 респондентів до кластерного аналізу при створенні емпіричної типології було включено дані всіх цих досліджуваних. Це обумовлено наявністю відповідей з боку всіх цих досліджуваних на питання запропонованих їм дослідницьких опитувальників.

Аналізуючи результати проведеного кластерного аналізу, нами була визначена найбільш оптимальна кількість кластерів і було виділено п'ять основних типів за досліджуваними ознаками. Означене рішення обумовлено такими визначальними чинниками: по-перше, виділення п'яти типів обумовлено отриманими статистичними даними, зокрема – аналізом результатів таблиці кроків агломерації й дендрограми з використанням методу міжгрупових зв'язків; по-друге, таке рішення було найбільш оптимальним із можливих варіантів в плані розподілу досліджуваних, кількості досліджуваних в кожному кластері (за умови виділення більшої чи меншої кількості кластерів прослідковувався надто непропорційний розподіл досліджуваних); по-третє, таку кількість кластерів можна вважати оптимальною з огляду змістовності аналізу.

Внаслідок здійснення статистичних процедур кластерного аналізу і подальшого визначення описових статистик для кластерів (середні значення і стандартні відхилення) було здобуто наступні результати для кожного із п'яти типів світогляду:

Таблиця 1

Типи індивідуального світогляду особистості

Характеристика для порівняння (параметр світогляду):	Кластер 1:		Кластер 2:		Кластер 3:		Кластер 4:		Кластер 5:	
	с/з	с/в	с/з	с/в	с/з	с/в	с/з	с/в	с/з	с/в
Добррозичливість світу	10,3	2,2	11,9	1,8	10,8	2,2	9,3	2,7	10,8	1,4
Осмиленість світу	14	2,6	15,4	2,2	15,1	4,1	13,5	2,9	14,6	2,2
Самоцінність	15,9	2,4	18	2,3	16,7	4,3	14,1	3,1	16,8	2,5
Світоглядна пластичність	10,3	1,6	11	1	11,2	1,4	8,2	2,7	10,7	2,6
Універсализм-турбота про інших	13,4	3,1	14,1	2,7	12,3	4,3	10,1	5,3	14,4	1,9
Універсализм-турбота про природу	11,3	3,2	12,2	3	10,1	6,5	9,5	4,7	13,4	2,1
Універсализм-толерантність	13	3,2	14,2	2,9	14,3	2,5	11	5,1	15	2,5
Екзистенційна наповненість	162,4	17,9	212,6	17,9	221,8	13,6	103,8	13,6	119	17,9
Прийняття інших	56,7	10,1	74,9	9,2	49,4	6,7	50,5	8,3	81	13,5
Прийняття себе	59,6	11,5	87	9,4	42,9	13,6	51,9	9,1	90,4	6,3
Адаптивність	57,3	6,1	78,9	7	48,3	5,8	51,2	5,2	80,1	3,8
Кількість осіб:	97		61		16		24		15	
Тип ісо:	«Безневинний»		«Ідеаліст»		«Самотній»		«Загублений»		«Зневоднений»	

*с/з – середнє значення; **с/в – стандартне відхилення; ***ісо – індивідуальний світогляд особистості.

Внаслідок аналізу даної таблиці ми можемо охарактеризувати виокремлені кластери (типи), й підтвердити існування типології індивідуального світогляду особистості на основі показників за заявленими вище психологічними параметрами (переконаннями, цінностями й іншими елементами світогляду). Стандартне відхилення за відміченими в процесі аналізу чинниками здебільшого відповідає нормі, отож показники за цими факторами у більшості представників даної вибірки досить наближенні до середнього значення, що дає нам змогу з більшою достовірністю приписувати визначені показники представникам даних кластерів.

Виокремлені в результаті кластерного аналізу типи було названо наступним чином (назви перераховано від першого до п'ятого кластеру): «безневинний», «ідеаліст», «самотній», «загублений», «зневоднений». Нижче наводимо загальну характеристику кожного типу; також спробуємо розкрити доцільність назв для виокремлених кластерів за допомогою метафоричної аналогії індивідуального світогляду особистості як образу дерева.

1. Порівняно із іншими типами, для особистості із типом світогляду «безневинний» характерні: середній рівень прояву переконання в доброзичливості світу і цінностей турботи про інших, природу, середній рівень прийняття інших і себе; нижче середнього проявляються осмиленість світу, переконання у самоцінності й світоглядна пластичність. Показники екзистенційної наповненості і адаптивності – нижче нормативних значень; порівняно із іншими типами світогляду, ці значення є нижчими за середні, однак не найбільш низькими. Середні значення всередині кластеру за досліджуваними чинниками є наступними: «добррозичливість світу» (10,3), «осмиленість світу» (14), «самоцінність» (15,9), «світоглядна пластичність» (10,3), «універсализм-турбота про інших» (13,4), «універсализм-турбота про природу» (11,3), «універсализм-толерантність» (13), «екзистенційна наповненість» (162,4), «прийняття інших» (56,7), «прийняття себе» (59,6), «адаптивність» (57,3).

Як можемо побачити, у типового представника першого кластеру не спостерігається ані світоглядна переконаність в доброті й осмиленості світу, ані осмиленість цілі власного існування, а всі показники відповідають середнім або значенням нижче середнього. Саме такою тенденцією обумовлена назва даного типу світогляду «безневинний», оскільки представник цього світоглядного типу відзначається відсутністю значної рефлексивності або певної тенденції світоставлення, він не має усталених універсальних світоглядних переконань і цінностей, які б утворили «сталений» стрижень його світогляду, не замислюється про природу світу й своє місце в ньому, не намагається самоствердитися і виявити власне світоставлення, гучно промовити своє «Я» світові. Таку особистість можна порівняти із нерелексивним листком дерева, який пливе за течією світової ріки, не пізнаючи ані себе, ані річку.

2. Наступний тип індивідуального світогляду є «ідеаліст», характерними особливостями в порівнянні із іншими типами якого є: найвищий рівень переконаності в доброзичливості і осмиленості світу, а також у власній самоцінності; доволі високі показники світоглядної пластичності й усіх універсальних цінностей, а також екзистенційної наповненості, загальної адаптивності; відзначається прийняття інших і себе на значному рівні. Усе описане свідчить сформованість позитивного по відношенню до себе і навколишнього світу світогляду на всіх рівнях – переконань, цінностей і світоставлення.

Спостерігаються наступні середні значення в рамках даного типу: «доброзичливість світу» (11,9), «осмисленість світу» (15,4), «самоцінність» (18), «світоглядна пластичність» (11), «універсалізм-турбота про інших» (14,1), «універсалізм-турбота про природу» (12,2), «універсалізм-толерантність» (14,2), «екзистенційна наповненість» (212,6), «прийняття інших» (74,9), «прийняття себе» (87), «адаптивність» (78,9). Типовий представник типу «ідеаліст» вирізняється стабільно позитивним світопереконанням, сформованою системою цінностей і довірливим світоставленням до оточуючого світу. Для людини даного типу індивідуального світогляду характерною є узгодженість між образом світу (сприйняттям і переживанням світу як доброго і справедливого) із реальним підтвердженням на практиці правильності такого образу у вигляді віднаходження власного сенсу існування і способу його реалізації в житті, а також у вигляді адаптації до оточення. Тобто в цьому випадку у індивіда є всі підстави вірити в доброту світу, оскільки сам він чудово вписується в загальну картину світу, знайшов своє місце й добре адаптувався до «правил» оточення.

Назва другого типу світогляду «ідеаліст», з нашої точки зору, як найкраще передає описану систему світогляду, в якій особистості властиво позитивно сприймати світ, довірливо ставитися до нього і знаходити доброзичливий відгук на таке ставлення ззовні. Метафорично представника цього типу світогляду можна порівняти із образом стовбура великого дерева: існує сильне коріння переконань, яке живить стовбур цінностей і надає сенс руху догори відповідно до власного світила - сенсу існування.

3. Сильне поодиноке дерево на порожньому пагорбі – саме такий образ ми пропонуємо розглянути в якості алегорії третього типу індивідуального світогляду особистості **«самотній»**. Такий образ обумовлений основними характеристиками даного типу: носій такого світогляду має надзвичайно потужний особистий смисл життя, інакше кажучи - «серцевину» свого ества, він здатний пластично змінюватися, однак не віднайшов для себе єднання з іншими, природою і світом загалом, дезадаптований, наче дерево на самотній місцевості, яке має власний ресурс для зростання, але зростає без зв'язку із іншими деревами.

Середні значення цього кластеру є такими: «доброзичливість світу» (10,8), «осмисленість світу» (15,1), «самоцінність» (16,7), «світоглядна пластичність» (11,2), «універсалізм-турбота про інших» (12,3), «універсалізм-турбота про природу» (10,1), «універсалізм-толерантність» (14,3), «екзистенційна наповненість» (221,8), «прийняття інших» (49,4), «прийняття себе» (42,9), «адаптивність» (48,3). Як можемо побачити, характерними особливостями типу «самотній» є високий рівень екзистенційної наповненості, який суміщається із неприйняттям існуючого стану речей - самого себе, навколишнього світу, наслідком чого може стати дезадаптація. Особистість із даним типом світогляду – «революціонер», який не може примиритися із багатьма аспектами нашого світу, однак має ціль власного існування, мету рухатися вперед, відчуває осмисленість власного буття і свободу. Найвищий, порівняно із іншими типами, рівень світоглядної пластичності свідчить про здатність такої особистості адекватно, критично сприймати нову інформацію, про розумну і зважену динамічність розвитку світоглядної системи. Тобто наявність «непримирення», або «неприйняття» світу і себе в контексті світоставлення даної особистості може бути наслідком об'єктивної оцінки невідповідності світу провідним цінностям, значимим для їх носія. Можна припустити, що саме для типового представника даного кластеру можливим стане творче перетворення навколишньої дійсності у відповідності до особистих високих ідеалів.

4. В рамках четвертого типу під назвою **«загублений»** були виведені наступні середні значення за характеристиками аналізу: «доброзичливість світу» (9,3), «осмисленість світу» (13,5), «самоцінність» (14,1), «світоглядна пластичність» (8,2), «універсалізм-турбота про інших» (10,1), «універсалізм-турбота про природу» (9,5), «універсалізм-толерантність» (11), «екзистенційна наповненість» (103,8), «прийняття інших» (50,5), «прийняття себе» (51,9), «адаптивність» (51,2).

Таким чином, основною властивістю представника типу світогляду «загублений» є гранично низькі або низькі показники за всіма обраними для аналізу світоглядними характеристиками, як в порівнянні із іншими світоглядними типами, так і в рамках норм показників для дорослої вибірки (зазначених розробниками обраних в дослідженні методик). Так, «загубленому» властиві: низька осмисленість власного буття, екзистенційна «спустошеність»; неприйняття світу зовнішнього і внутрішнього, загальна дезадаптованість; відзначається також відсутність значної ціннісної орієнтованості представника даного типу на турботу про світ й вияви толерантності, глибинної переконаності в доброті світу тощо. Найнижчі показники у представника типу «загублений» будуть свідчити про зневіру в собі, у зовнішньому світі, про неможливість особистості побачити життєві перспективи і сенс самоактуалізації, саморозвитку.

Назва даного типу надана по аналогії із зерном, яке було закинута в цей світ, але не виявляє спроможності «прижитися» і «прорости» в ґрунті через відсутність внутрішнього ресурсу зростання (відсутність сенсу існування, зневіреність в інших людях і світові загалом).

5. Останній виділений тип індивідуального світогляду було названо **«зневоднений»**. Статистичний аналіз виявляє наступні середні значення для представника даного типу світогляду особистості: «доброзичливість світу» (10,8), «осмисленість світу» (14,6), «самоцінність» (16,8), «світоглядна пластичність» (10,7), «універсалізм-турбота про інших» (14,4), «універсалізм-турбота про природу» (13,4), «універсалізм-толерантність» (15), «екзистенційна наповненість» (119), «прийняття інших» (81), «прийняття себе» (90,4), «адаптивність» (80,1). Для особистості даного типу характерні: найвищі значення адаптивності, прийняття інших і себе, сильна орієнтованість на цінності турботи про інших людей, навколишнє середовище і прояви толерантності; переконаність в самоцінності і загальній доброзичливості світу; порівняно із іншими типами

світогляду. В даному випадку відзначаються середні показники світоглядної пластичності і переконаності в осмисленості світу. Рівень екзистенційної наповненості є низьким.

На перший погляд може здатися, що запропонована нами назва останнього типу свідомості не відповідає характеристикам самого типу. Таке зауваження було б справедливим, якби не низький рівень екзистенційної наповненості: саме поєднання цієї характеристики в сукупності із достатньо високими показниками інших елементів світогляду дозволяє по-іншому інтерпретувати світоглядний простір представника даного типу. Так, аналіз цінностей, окремих переконань і аспектів світоставлення дозволяє нам говорити про типового представника даного типу світогляду як про особистість високоморальну, таку, для якої єднання з іншими і принесення їм користі є найвищою цінністю, переконану в доброзичливості оточення, позитивно налаштовану по відношенню до світу і надзвичайно добре адаптовану до умов життя. Однак низький показник екзистенційної наповненості свідчить також, що така особистість не сповнює смислом своє існування і не знаходиться в справжньому діалозі зі світом. Тобто для такої особистості властиве скоріше лише приймати привітні зовні цінності, принципи й орієнтири, а сформована життєва позиція не сповнена особистим сенсом. В такому випадку сама основа світогляду не є в повній мірі справжнім надбанням внутрішньої роботи особистості, результатом її особистого життєвого досвіду, тому більшість ситуацій конфлікту із зовнішнім світом може призводити до світоглядного колапсу і екзистенційної кризи.

В контексті подібної інтерпретації виправданою є назва п'ятого типу індивідуального світогляду – «**зневоднений**», по аналогії із деревом з величним стовбуром, кроною і корінням, оточене великою кількістю інших дерев в лісі, але із зневодненою і спустошеною серцевиною. Таким чином ми воліли охарактеризувати зовні просоціальну і надзвичайно успішно адаптовану до світу особистість, яка всередині не віднашла або втратила особистий сенс існування.

Коротко розглянувши виокремлені типи індивідуального світогляду, можемо, по-перше, прийти до висновку про взаємний баланс світоглядних елементів в рамках кожного типу - переконання й цінності комбінуються таким чином, щоб забезпечити певний вектор світоставлення (спрямований на більшу автономію від середовища чи інтегрованість в соціумі, на реалізацію особистісного сенсу існування із переживанням екзистенційної наповненості або орієнтованість на смисли і цілі, задані оточенням). По-друге, жоден із типів світогляду особистості неможливо вважати «ідеальним», таким, що в повній мірі відповідає балансу між запитом на оточення, адаптацією до світу й індивідуальним запитом в самоактуалізації. Умовно кажучи, кожен тип світогляду передбачає існування своєї «ложки дьогтю», яку можна вважати гіпотетичною внутрішньоособистісною перепоною переживання повної задоволеності життям, благополуччя.

Висновки. В даній статті було запропоновано авторське бачення психологічних типів індивідуального світогляду особистості. Результатом реалізації дослідницької мети стала розробка й інтерпретація емпіричної типології особистості за характеристиками її індивідуального світогляду. В типології виділено п'ять типів індивідуального світогляду особистості й надано характеристику кожного типу.

Відповідно до першого поставленого завдання дослідження, статистичним шляхом була виведена типологія індивідуального світогляду. Підґрунтям створеної типології є емпірична база дослідження із вибіркою, що включила 213 респондентів. На основі проведеного кластерного аналізу визначена доцільна кількість кластерів, що дозволило виділити п'ять основних типів світогляду. Реалізація другого дослідницького завдання даної роботи передбачала інтерпретацію змістового наповнення кожного типу світогляду через порівняння середніх значень за досліджуваними ознаками. Для першого типу світогляду особистості під назвою «безневинний» характерні середнього рівня проявленість універсальних цінностей, переконаність в доброзичливості, осмисленості світу і самоцінності, яка суміщається із доволі низькою осмисленістю життя, екзистенційною ненаповненістю і дезадаптованістю до оточуючого середовища. Типовий представник другого типу «ідеаліст» вирізняється більш вираженою переконаністю в доброту світу, прихильністю універсальним цінностям, значною екзистенційною наповненістю, осмисленістю свого існування, адаптованістю із прийняттям себе і світу. Визначальними особливостями типу «самотній» є дуже потужна екзистенційна наповненість, осмисленість життя, яка поєднується із дезадаптованістю в соціальному плані, неприйняттям себе й інших людей, тобто негативним ставленням до світу. Четвертий тип індивідуального світогляду «загублений» відзначається низькими показниками за всіма параметрами аналізу; особливо сильно проявляються у типового «загубленого» відсутність осмисленого існування і дезадаптованість. Характерними особливостями п'ятого типу «зневоднений» є дуже висока адаптованість, позитивне світоставлення із переконаністю в доброзичливості світу й прихильністю універсальним цінностям, яке поєднується із відсутністю глибинного особистого сенсу життя і екзистенційною спустошеністю особистості.

Таким чином, в даній роботі представлений аналіз авторської типології індивідуального світогляду особистості, що містить інтерпретацію п'яти основних типів. Кожен із виокремлених типів характеризує певну модель світобачення і світоставлення особистості, аналіз яких дозволяє визначити особливості світоглядних переконань, цінностей, осмисленості життя й адаптованості до світу у носія певної моделі світогляду. Перспективним напрямком для майбутніх досліджень може стати співвіднесення виокремлених типів світогляду із особливостями психологічного благополуччя; визначення особливостей залежності задоволеності життям від проявленого типу світогляду особистості.

Список використаних джерел:

1. Діденко В., Табачковський В. Світогляд. Філософський енциклопедичний словник. Гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис. 2002. С. 569.
2. Ковтун Н.М. (2009). Метафізика як концепт осмислення типів світогляду у філософії М. Лоського. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2009. № 46. С. 3–8.
3. Кривега Л.Д. Мировоззренческие ориентации личности в условиях трансформации общества. Запорожье : ЗГУ. 1998.
4. Кузнецов О.І. Світогляд особистості як психологічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні наук.* Херсон. держ. ун-т, ф-т психології, історії та соціол. Херсон. 2019. №1. С. 41–48.
5. Міхальова В.А., Зінько О.М. (2020). Вплив типу світогляду на формування зрілості майбутнього психолога. *Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA*. 2020. P. 521-527. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-fundamental-and-applied-research-in-the-modern-world-16-18-dekabrya-2020-goda-boston-ssha-arhiv/>.
6. Моргун В.Ф. Багатовимірна теорія особистості про світогляд людини в контексті інваріанту просторово-часових орієнтацій. *Психологія і особистість*. 2015. № 2(1). 23-44. Режим доступу до ресурсу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2015_2\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2015_2(1)_4).
7. Халіман М.А. (2016). Проблема дослідження типології світогляду. *Культурологічний вісник. Запоріжжя*. 2016. №35. С. 182-188.
8. Хмелько В.Е. Світогляд особи: психологічна структура і функції. *Філософська думка*. 1972. № 3. С. 30–38. Режим доступу до ресурсу: <http://old.kiis.com.ua/pub/svitos.pdf>
9. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. Х. : Прапор. 2004. 640 с.
10. Шинкарук В.І. Мировоззрение и философия. *Вибрані твори: у 3-х т.*, К.: Український Центр духовної культури. 2004. Т.3. С. 7–28.
11. Koltko-Rivera M. The psychology of worldviews. *Review of general psychology*. 2004. 8 (1). P. 3–58.
12. Kononenko O., Kononenko A., Stynska V., Kachmar O., Prokopiv L., Katolyk H. & Popovych I. Research of the factor structure of the model of world view settings at a young age. *Revista Inclusiones*. 2020. № 7(3). P. 98-116.
13. Sire J. W. Naming the Elephant: Worldview as a Concept. *Downers Grove : IVP Academic*. 2004. 202 p.
14. Wolters A., Olthuis J., Klapwijk J. et al. On the Idea of Worldview and Its Relation to Philosophy. *Stained Glass: Worldviews and Social Science*. Lanham :University Press of America. 1989. P. 14–25.
15. Woodard S.R. Toward a Comprehensive Worldview Measure. *Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers*. 2019. 11321.

References:

1. Didenko, V., Tabachkovskyi, V. (2002). Svitohliad. Filozofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Worldview. Philosophical encyclopedic dictionary]. Hol. red. V. I. Shynkaruk. Kyiv: Abrys, S. 569 p. [in Ukrainian].
2. Kovtun, N.M. (2009). Metafizyka yak kontsept osmyslennia typiv svitohliadu u filozofii M. Loskoho [Metaphysics as a concept of understanding the types of worldview in the philosophy of M. Lossky]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka*, 46, 3–8 [in Ukrainian].
3. Krivega, L.D. (1998). Mirovozzrencheskie orientatsii lichnosti v uslovijah transformatsii obshchestva [Worldview orientations of the individual in the context of the transformation of society]. *Zaporozh'e : ZGU* [in Russian].
4. Kuznetsov, O.I. (2019). Svitohliad osobystosti yak psykhologichna problema [Worldview of the individual as a psychological problem]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii : Psykhologichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*. Kherson, 1, 41-48 [in Ukrainian].
5. Mikhalova, V.A., Zinko, O.M. (2020). Vplyv typu svitohliadu na formuvannya zrilosti maibutnoho psykhologa [The influence of the type of worldview on the formation of the maturity of the future psychologist]. *Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA*, 521–527. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-fundamental-and-applied-research-in-the-modern-world-16-18-dekabrya-2020-goda-boston-ssha-arhiv/> [in Ukrainian].
6. Morhun, V.F. (2015). Bahatovymirna teoriia osobystosti pro svitohliad liudyny v konteksti invariantu prostorovo-chasovykh oriientatsii [Multidimensional personality theory about the worldview of a person in the context of the invariant of spatio-temporal orientations]. *Psykhologhiia i osobystist*, 2(1), 23–44. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2015_2\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2015_2(1)_4) [in Ukrainian].
7. Khaliman, M.A. (2016). Problema doslidzhennia typolohii svitohliadu [The problem of researching worldview typology]. *Kulturolohichni visnyk. Zaporizhzhia*, 35, 182–188. [in Ukrainian].
8. Khmelko, V.E. (1972). Svitohliad osoby: psykhologichna struktura i funktsii [Personality worldview: psychological structure and functions]. *Filozofska dumka – Philosophical thought*, 3, 30–38 [in Ukrainian].
9. Shapar, V.B. (2004). Psykhologichni tлумачnyi slovnyk [Psychological explanatory dictionary]. Kh. : Prapor, 640 p. [in Ukrainian].
10. Shinkaruk, V.I. (2004). Mirovozzrenie i filozofiya [Worldview and philosophy]. *Vybrani tvory: u 3-kh t.*, K.: Ukrainyskyi Tsentri dukhovnoi kultury, T.3., 7–28. [in Russian].
11. Koltko-Rivera, M. (2004). The psychology of worldviews. *Review of general psychology*, 8 (1), 3–58.

12. Kononenko, O., Kononenko, A., Stynska, V., Kachmar, O., Prokopiv, L., Katolyk, H. & Popovych, I. (2020). Research of the factor structure of the model of world view settings at a young age. *Revista Inclusiones*, 7(3), 98–116.
13. Sire, J.W. (2004). *Naming the Elephant: Worldview as a Concept*. Downers Grove : IVP Academic, 202 p.
14. Wolters, A., Olthuis, J., Klapwijk, J. et al. (1989). *On the Idea of Worldview and Its Relation to Philosophy*. *Stained Glass: Worldviews and Social Science*. Lanham: University Press of America, 14–25.
15. Woodard, S.R. (2019). *Toward a Comprehensive Worldview Measure*. *Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers*, 11321.